

Наталія Кононенко

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ УКРАЇНИ

Тема формування нової політичної еліти є надзвичайно важливою для сучасної України. Її повне розкриття потребує окремого фундаментального дослідження. В межах цієї статті пропоную свідомо звузити тему утворення політичного класу в Україні до обговорення трьох дискурсів:

- чи є політична еліта в сучасній Україні;
- яким є механізм формування нового політичного класу в Україні;
- яким є механізм інституціалізації сучасної еліти в Україні;

Отже, чи є політична еліта в Україні? Прибічники технократичного підходу до пошуку відповіді на це питання вважають: з огляду на цілу низку суб'єктивних і об'єктивних обставин, виходити потрібно з того, що політичні інститути працюють, а політичні рішення приймаються, а тому можна констатувати, що існує певна страта — політичний клас, який забезпечує життєдіяльність політичної системи і держави.

Ті, хто вважає, що основними ознаками політичної еліти, є розробка, формування і реалізації політики, фіксують, що політична еліта в Україні існує.

Втім, дослідники якісної складової української політики наголошують на тому, що саме низька ефективність політичних та державних інститутів, відсутність чітко артикульованих зовнішньополітичних орієнтирів України дозволяє зробити висновок про незавершеність процесу формування національно свідомої еліти.

А найбільш радикальні дослідники цієї теми навіть доходять до висновку, що в Україні відсутні політичні еліти, але успішно функціонують контреліти, які не здатні виступати провайдерами суспільних інтересів — у питаннях внутрішньої політики та державних інтересів — у питаннях зовнішньої політики.

На нашу думку, еліти (в розумінні провайдерів агрегованих суспільних інтересів — у внутрішню політику та державних

інтересів — у зовнішню) завершують період як свого формування (через закриття т.зв. «вікон можливостей»), так і період інституціалізації. Специфічність процесу оформлення нової політичної еліти зумовлюється двома об'єктивними чинниками, а саме:

— по-перше, вирішальним впливом на цей процес надзвичайно впливових в українських умовах фінансово-промислових груп (або олігархічних формувань), що тривалий час визначало домінування корпоративного чинника над іншими (державні інтереси, суспільні прагнення, питання національної безпеки і т.д.) серед решти ціннісних характеристик елітних груп;

— по-друге, специфічним політико-географічним дизайном України (йдеться про різні ціннісні та світоглядні орієнтири Сходу, Центру та Заходу України), що унеможливило формування монолітного політичного класу, який би артикулював адекватні до світоглядних характеристик представників різних частин України політичні цілі та завдання;

Утім, подальше імплантування України у світові та європейські процеси стає тим чинником, що вимагає чіткого позиціонування нашої країни щодо діючих у світі центрів впливу, систем безпеки, політичних та соціально-економічних стандартів. **На нашу думку, саме процес неминучої вбудови України в сучасний світ буде тим фактором, що прискорить остаточне завершення формування нового політичного класу, який буде змушений зайнятися стратегічним позиціонуванням України, шукати синтезні схеми та політичні конструкції і через це відійти від домінування корпоративних стандартів та провайдерської місії інтересів у «великій політиці» лише частини українських регіонів.**

Який вигляд має механізм формування нової політичної еліти? На нашу думку, це — одне з найскладніших, найменш вивчених та дуже цікавих питань сучасної української політології. Більшість аспектів цього напрямку у вітчизняній елітології, а саме: механізм формування, суб'єкти та об'єкти процесу, склад, інститути та канали процесу, темпи процесу — залишаються практично не розкритими і потребують ретельного дослідження. Зрозуміло те, що за часів СРСР, частиною якого була і Україна, механізм формування еліти виглядав дуже прозорим та інституційно завершеним. Замовником виступала КПРС. Існував певний алгоритм «набору в еліту», що передбачав певні вимоги до соціального та національного походження, успішне навчання в школі, активну суспільну діяльність,

службу у ЗС, вступ до лав КПРС, здобуття вищої освіти і просування «догори» або по партійній, або по господарській лінії. Існував навіть певний перелік офіційних та неофіційних вимог до особистісних рис людини, яка почала свій рух «до гори». Знайти наукові відповіді на питання (підкреслюю — наукові), як інституційно виглядає процес формування та кооптування до еліти сьогодні, які риси має мати людина нині для того, щоб займатися професійно «високою політичною діяльністю», не можливо, бо воно ще не розроблено. Механізм формування сучасної української еліти залишається непрозорим, непублічним, а тому і незрозумілим процесом.

Єдине, що, на мій погляд, можна стверджувати, так це те, що **замовником (провайдером, суб'єктом) процесу формування нової еліти взагалі (і еліти політичної — зокрема) в Україні сьогодні є фінансово-промислові групи**. Саме вони створюють прошарок людей, які керують їх активами у різних галузях економіки і формують політичні конструкції, які забезпечать їх бізнесу легальне і впливове існування в Україні. Чому процес формування згаданими суб'єктами нового політичного класу залишається не публічним, які якості має уособлювати людина, щоб гідно репрезентувати ФПГ у влади — це питання для дослідників.

На нашу думку, інституціалізація нової політичної еліти в Україні — це історія процесу української «політичної реформи», яка є лінгвістично-політичним синонімом іншого процесу — процесу зростання українських ФПГ та створення ними політико-владної конструкції, яка б максимально відповідала реалізації їх корпоративних та електоральних прагнень. Логіка процесу зростання ФПГ та переходу їх із стану об'єктів в категорію суб'єктів дозволяє зробити наступні висновки щодо етапів інституціалізації нової політичної еліти:

1991-1994 рр. — процес інтенсивного формування бізнесу ФПГ, що не дозволяв їх власникам сконцентруватися на питаннях інституціалізації політичного впливу. Політичні рішення переважно ухвалюються представниками пострадянської еліти в межах імперічно створеної владної конструкції.

1994-1998 рр. — завершення процесу ваучерної приватизації, яка зробила за мінімальні гроші власників ФПГ власниками великої кількості промислових активів. На початку періоду політичні рішення приймаються пострадянською елітою, по відношенню до якою власники ФПГ виконують все ще васальні

функції. Втім, з'являються перші спроби ФПГ задіяти механізми інституційного політичного впливу на політику (проект ЛПУ, яка створила власну фракцію в парламенті), починається активний пошук політичних менеджерів, які б репрезентували інтереси ФПГ у владі (виконавчій, законодавчій, судовій). Оскільки в цей період бізнес ФПГ був остаточно не сформований, йшов процес великої приватизації, то і **Конституція 1996 року стає свого роду політичним компромісом між бізнес-елітами щодо того, що в межах президентської республіки статус-кво між бізнес-елітами буде зберігатися за допомогою гіпервпливового президента, який є і главою держави, і керівником виконавчої влади.** Втім, рішення Верховної Ради (де в той час уже перебували як народні депутати лідери найвпливовіших ФПГ або лобісти ФПГ) про зміну у 1997 р. мажоритарної виборчої системи на змішану свідчило про те, що **цей статус-кво є питанням тимчасовим, оскільки через присутність партій у парламенті ФПГ взяли спрямування на здійснення політичного впливу на виконавчу та законодавчу влади.**

1998-2002 рр. — політична система стає все більш моноцентричною, вплив Президента зростає. В парламент за списками проходять представники декількох партій: ПЗУ, СДПУ(о), КПУ, СПУ, НДП, СППУ. Ці політичні проекти ще не можуть впливати на виконавчу владу (оскільки виконавчу владу формує Президент), втім вони вже можуть впливати і суттєво впливають на хід законодавчого процесу. **Йде «політична приватизація» (не інституційна) ФПГ структур виконавчої влади в центрі і на місцях, створюється система васальної залежності чиновника від ФПГ.** У 2000 році різко падає вплив Президента на політичні процеси, що відбуваються в країні («справа Гонгадзе») і ФПГ через своїх представників у парламенті і інших органах влади починають активну дискусію щодо зміни владного каркасу в Україні в бік парламентської республіки, яка дозволить вивести виконавчу владу в центрі та на місцях з-під впливу Президента.

2002-2006 рр. — це період остаточної політичної інституціалізації ФПГ, і, відповідно, їх представників в усіх гілках влади через обрання парламенту 2002, 2006 рр. виключно за партійними списками, через реформування системи влади (2004-2006 рр.), що дозволило ФПГ через свої політичні проекти у парламенті легально формувати внутрішню і зовнішню політику, а через

виконавчу владу (що формується парламентом) — здійснювати політичний курс.

З 2006 року триває період пошуку міжелітного компромісу (фактично — компромісу між ФПГ, а відповідно — між їх представниками у політиці) щодо майбутнього України. Сутність цього компромісу зумовить модель українського транзиту. Якість політичного класу обумовить форми та шляхи реалізації транзиту. Якість еліти є складною політичною, соціальною, політологічною проблемою, оскільки існування політичного класу — доведений факт. А чим він є — це питання, пошуком відповіді на яке в Україні серйозно не займаються.

Використана література:

1. Ослунд Андерс. Розбудова капіталізму. — Київ: Дух і літера. — 2003 — 636 с.
2. Українська національна еліта — становлення чи занепад? // http://dialogs.org.ua/archive.php?chapter=project_ua&cat_filter=-1&view=1&page=203. Янукович В. Какую политическую элиту ждет Украина? // Зеркало недели. — 2003. — 15-21 ноября. — № 44 (469).